

Anna Makarczyk

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

**Mistrz Dalí powraca: Julian Beecroft,
Salvador Dalí. Mistrz sztuki nowoczesnej,
red. Bożena Mierzejewska, Wydawnictwo
Arkady, Warszawa 2017, ss. 192**

Początek XX wieku stanowił okres nieustannych reform artystycznych – awangard w formie i innowacji w wyrazie. Dawne reguły i przepisy dotyczące tworzenia sztuki były niewystarczające dla ówczesnych malarzy, a wręcz ich ograniczały. Sztuka musiała nabrać nowego znaczenia. Na początku lat 20. XX wieku na arenę artystyczną, w odpowiedzi na tę potrzebę, wkroczył ruch surrealistyczny, zwany także nadrealizmem¹. Jednym z najwybitniejszych przedstawicieli tego ruchu i ikoną sztuki międzywojennej stał się Salvador Dalí – artysta, ekscentryk i wizjoner.

Dalí (1904 – 1989) kataloński malarz, doczekał się licznych publikacji na swój temat. Głównymi źródłami dotyczącymi artysty są jego własne przemyslenia wydawane w formie autobiografii². Przez szereg lat powstało także

1. Surrealizm – kierunek w sztuce i literaturze, powstały w Paryżu w 1924 roku, w następstwie wydania *Manifestu surrealizmu* przez poetę André Bretona. Breton w manifestie określał podstawowe założenia nurtu, odwołując się szczególnie do nadrzędnej roli snu i wyobraźni. Artyści zaczęli więc tworzyć dzieła zawierające elementy absurdu i irracjonalności. Gardzili rozumem, gdyż ten popychał ludzi do wojny i odciągał ich od świata szczęśliwości i fantazji. W swoich dziełach wyrażali kult wyobraźni, halucynacji, a także ekstaz, deliriów i chorób umysłowych. Do surrealistów należeli G. de Chirico, P. Eluard, L. Carrington, J. Miró, R. Magritte, P. Delvaux. Por. *Surrealizm, w: Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, red. S. Kozakiewicz, Warszawa 2003⁴ [dalej: *Słownik*], s. 394–395.
2. Należy wymienić tutaj: S. Dalí, *Dziennik geniusza*, tłum. J. Kortas, Gdańsk 2002; S. Dalí, *Mysli i anegdoty*, tłum. B. Sęk, Katowice 2003; S. Dalí, *Moje sekretne życie*,

wiele monografii Dalego opatrzonych dodatkowo ilustracjami z dziełami malarza³. Jego nazwisko i nota biograficzna obowiązkowo pojawiają się również w publikacjach dotyczących malarzy XX wieku, jak i samego surrealizmu⁴. W ten bogaty zasób, w ciągu ostatniego roku, została wpisana także książka *Salvador Dalí. Mistrz sztuki nowoczesnej*. Publikacja ukazała się nakładem warszawskiego Wydawnictwa Arkady w 2017 roku, a jej autorem jest Julian Beecroft. Beecroft to brytyjski pisarz, zainteresowany sztuką XIX i XX wieku. Przed opublikowaniem książki o Dalim zdażył wydać monografię dotyczące malarzy impresjonistycznych, takich jak Claude Monet i Pierre-Auguste Renoir, czy meksykańskiej artystki Fridy Kahlo.

Jak wskazuje sam tytuł, osią chronologiczną narracji całej książki autor czyni życie katalońskiego artysty od jego narodzin 11 maja 1904 roku w Figueres⁵. Całość zostaje poprzedzona obszernym wprowadzaniem, za-tytułowanym: *Dalí – mistrz teatru i mistyfikacji* (s. 6 – 23). Po nim następują właściwe rozdziały: *Chłopiec, który miał być królem* (s. 24 – 63), *Wielki paranoik* (s. 64 – 113), *Nuklearny mistyk* (s. 114 – 153), *Błazen królem* (s. 154 – 187). Publikację kończą: literatura uzupełniająca, krótka notka o autorze, źródła fotografii, a także podziękowania oraz indeks (s. 189 – 191).

Część wstępna oraz kolejne rozdziały książki zostały ułożone w ten sam regularny sposób. Po tytule każdego rozdziału umieszczono – po lewej – jednostronicowy wstęp, zaś po prawej całostronicową reprodukcję wybranego dzieła artysty. Kolejne rozdziały podzielono z kolei na krótsze,

tłum. K. Jarosz, Wrocław 2013; S. Dalí, *Rewolucja paranoiczno-krytyczna*, tłum. R. Jarocka-Nowak, A. Nowak Warszawa 2014; S. Dalí i L. Pauwels, *Namiętności według Dalego*, tłum. M. Cholewa i Z. Korus, Warszawa 2015.

3. Należy wymienić tutaj m.in.: R. Descharnes, *Salvador Dalí*, Köln 1974; *Salvador Dalí Retrospektive 1920–1980*, ed. I. F. Walther, München 1980; C. Rojas, *El mundo mítico y mágico de Salvador Dalí*, Barcelona 1985; C. Rojas, *Salvador Dalí, Or the Art of Spitting on Your Mother's Portrait*, Pennsylvania 1993; T. Czapiewski, *Salvatore Dalí jako malarz religijny*, Gdańsk 1994; M. di Capua, *Salvador Dalí. Życie i twórczość*, tłum. H. Andrzejewska, Warszawa 2004; R. Descharnes, G. Néret, *Dalí. Dzieła wybrane*, tłum. E. Łomnicka-Żakowska, Warszawa 2005; M. R. Taylor, *The Dalí Renaissance: New Perspectives on His Life and Art After 1940s*, Philadelphia 2008.
4. Należy wymienić tutaj m.in.: R. Jackaman, *The Course of English Surrealist Poetry Since the 1930s*, Lewiston 1989 (Studies in British Literature, 5); K. Janicka, *Surrealizm*, Warszawa 1985; K. Janicka, *Światopogląd surrealizmu. Jego założenia i konsekwencje dla teorii twórczości i teorii sztuki*, Warszawa 1985; R. Passeron, *Encyklopedia surrealizmu*, tłum. K. Janicka, Warszawa 1993; J. Dąbkowska-Zydrón, *Kulturotwórcza rola surrealizmu*, Poznań 1999; R. Passeron, *Surrealizm*, tłum. E. Romkowska, Warszawa 2002.
5. Figueres – miasto w Katalonii, na północnym wschodzie Półwyspu Iberyjskiego.

tematyczne podrozdziały, opatrzone osobnymi tytułami. Dzięki pogrupowaniu ich w trzy kolumny — niczym hasła encyklopedyczne — tekst jest przejrzysty i bardziej czytelny. I tak oto we wprowadzeniu zostaje przedstawione zamiłowanie Dalego do dadaistycznych⁶ przedmiotów ready-made⁷. W kolejnych działach czytelnik dowiaduje się o dzieciństwie artysty w Cadaqués⁸, czyta o śmierci brata i początkach zainteresowań nastoletniego Dalego sztuką, a szczególnie rysunkiem i malarstwem. Kolejno autor książki zamieszcza informacje dotyczące relegowania Dalego z akademii, poznania z surrealistami: L. Buñuelem⁹ i Joanem Miró, przeprowadzki do Paryża, tworzenia dzieł, wyrzucenia z paryskiego ugrupowania surrealistów, oskarżeń o popieranie faszyzmu i nazizmu, zainteresowania nauką i modą, strachu przed śmiercią i wojną, czy wreszcie okresu religijnego nawrócenia i osiągnięcia statusu międzynarodowej ikony. Taka konstrukcja stanowi ogromne ułatwienie dla czytelnika, który może w szybki sposób, w obrębie poszczególnych działów, odnaleźć interesujący go materiał, bez potrzeby zaznajamiania się z całością publikacji. Pomocny w tym jest także indeks, ułatwiający wyszukiwanie osób, miejsc lub poszczególnych dzieł Dalego. Ponadto podrozdziały są przeplatane licznymi ilustracjami, a także wypowiedziami samego malarza, dzięki czemu tekst jest ze wszech miar żywy. Tematyczny podział zagadnień, opatrzonego ilustracjami, jest bardziej zróżnicowany niż tradycyjny model wyłącznie

6. Dadaizm — międzynarodowe ugrupowanie artystów i literatów, zainicjowane w 1915 roku, w zachodniej części Europy (Niemcy, Francja, Szwajcaria), a także w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Ugrupowanie zostało zawiązane jako reakcja na wybuch I wojny światowej. Artyści negowali ówczesne formy życia społecznego i kulturowego. Ich nastawienie do sztuki, wynikające z poczucia rozpadu dotychczasowego świata, było antyracjonalistyczne i antyestetyczne. Odtąd formą wyrazu miały stać się zaskoczenie, sensacja, absurd, drwina, żart. Do dadaistów zalicza się takich artystów, jak T. Tzara, H. Arp, F. Picabia, M. Ray, M. Duchamp, G. Grosz czy M. Ernst. Por. *Dada/Dadaizm*, w: *Słownik...*, dz. cyt., s. 82.
7. Ready-made — termin wprowadzony przez Duchampa na określenie gotowych do użytku przedmiotów, często fabrycznych, podniesionych do rangi dzieł sztuki przez artystę, który postanawia wyizolować je z pewnej przestrzeni i umieścić w nowej, nadając im tym samym inny kontekst i pozbawiając celowości. Por. *Ready made*, w: *Słownik...*, dz. cyt., s. 343.
8. Cadaqués — portowa wioska na zachodzie Katalonii, w której ojciec Dalego kupił dom. Była to rezydencja letnia rodziny Dalí. Miejsce to zawsze było bliskie sercu artysty, gdyż często, jako tło swoich obrazów nawet tych najbardziej surrealistycznych, wybierał pejzaże z tych terenów.
9. Należy wspomnieć, że znajomość Dalego z Buñuelem zaowocowała w 1929 roku stworzeniem wspólnego kilkunutowego, czarno-białego filmu pod tytułem *Pies andaluzyjski*. Główne role zagrali w nim Simone Mareuil (jako młoda kobieta) oraz Pierre Batcheff (jako mężczyzna).

chronologiczny i hasłowy. Bez wątplenia jest to atut książki *Salvador Dalí, Mistrz sztuki nowoczesnej*.

Książka jest adresowana do bardzo szerokiego grona odbiorców. Mogą to być miłośnicy sztuki, którzy chcą skorzystać z książki jako z albumu. Zamieszczone reprodukcje są bowiem nie tylko dobrze wydrukowane i właściwie nasycone kolorystycznie, lecz także, co ogromnie ważne, odpowiednio i szczegółowo podpisane. Odbiorcami książki mogą być również historycy sztuki, którzy pragną skupić się na działalności artystycznej malarza, a także historycy, którzy oprócz wiedzy biograficznej, mogą czerpać z niej również wiedzę o wydarzeniach rozgrywających się równoległe do prowadzonej przez autora narracji. Beecroft nie pominął bowiem naświetlenia najistotniejszych wydarzeń z lokalnej historii Katalonii, a także z historii powszechnej.

Niestety, wśród licznych zalet książka ma dwie znaczące wady. Pierwsza dotyczy braku aparatu naukowego w postaci przypisów. Ponadto bibliografia obejmuje zaledwie osiemnaście pozycji. Powoduje to, że potencjalny badacz naukowy musi bezwzględnie zweryfikować zawarte tam informacje, co czasem może być trudne. Drugi zarzut jest dość subiektywny i dotyczy kwestii formatu. Książka wydana została w twardej okładce z obwolutą. Ma kształt zbliżony do kwadratu o wymiarach ok. 28 × 30 cm. Jest więc mało poręczna, a ponadto zajmuje sporo miejsca na półce.

Zakres chronologiczny książki kończy się na wraz ze śmiercią Dalego 23 stycznia 1989 roku. Choć jest to naturalna cezura czasowa, to jednak czytelnik może odczuć niedosyt, że autor nie postanowił sięgnąć nieco dalej, poza ramy życia malarza, przykładowo do końca wieku, albo że nie poświęca nawet krótkiego podrozdziału recepcji dzieł katalońskiego artysty i jego osoby. Używając języka współczesnej kultury, można powiedzieć, że na Dalego wciąż jest moda, o czym świadczy chociażby nieustannie wznawiany nakład jego autobiografii, zapuszczanie przez mężczyzn zakręconych wąsów, czy też przenoszenie choćby topniejących zegarów z obrazów Dalego do współczesnej przestrzeni centrów handlowych i założeń parkowych. Być może to zainteresowanie rozbudzi także we współczesnych badaczach skłonność do własnych poszukiwań, a zatem chęć kontynuowania narracji zapoczątkowanej przez Beecrofta.

Książka *Salvador Dalí, Mistrz sztuki nowoczesnej*, choć nie jest publikacją naukową, stanowi starannie opracowaną i atrakcyjnie przygotowaną biografię katalońskiego artysty. Wpisuje się w dostępny zasób bibliograficzny na jego temat, jednak ze względu na nowatorskie – tematyczne podejście do zagadnienia stanowi niejako przypadek odosobniony, rzecz można

wyjatkowy. Beecroft posłużył się bowiem cennym rozwiązaniem. W swojej książce połączył w jedno biogram i reprodukcje obrazów malarza, a także oryginalne wypowiedzi Dalego. Słowem pisany ożywił postać, której trzydziestą rocznicę śmierci będziemy obchodzić w 2019 roku. Dzięki informacjom zawartym w książce Beecrofta można spojrzeć na artystę z szerszych, często nieznanych perspektyw – historycznej, historyczno-artystycznej, kulturowej i społecznej. Absolutnie każdy miłośnik surrealizmu, a tym bardziej sztuki Dalego, powinien bez wahania sięgnąć po tę publikację.